

„Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene” – Simpozion științific omagial

Cătălin Mosoia*

Academia Română împreună cu Academia de Științe a Moldovei și Institutul Astronomic al Academiei Române a organizat simpozionul „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene”, prilejuit de împlinirea a 150 de ani de la nașterea marelui astronom român. Personalitate științifică recunoscută pe plan internațional, în special prin numărul record de eclipse de Soare observate în acea vreme, Nicolae Donici a fost un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale – UAI (1919) și membru de onoare al Academiei Române (1922).

Manifestarea științifică s-a desfășurat, în data de 11 septembrie 2024, simultan în Aula Academiei Române și Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei și a fost onorată de cuvintele de deschidere rostite de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei. Simpozionul dedicat lui Nicolae Donici a fost un valoros eveniment științific, care a fost moderat cu pricepere de către Mirel Bîrlan, directorul Institutului Astronomic al Academiei Române.

Acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, referindu-se la Nicolae Donici a precizat: „El a privit cerul din toată lumea, din perspectivă universală. Ca savant român a fost ales membru al Academiei Române, dat afară din Academie, împreună cu «trădătorii», în 1948 și reprimat în 1991, când au fost reprimiți post mortem cei care au fost excluși din cauza ideologiei staliniste sau comuniste generale. Prin urmare, Nicolae Donici rămâne peste timpuri și peste oamenii care nu l-au receptat, peste regimurile politice care l-au exilat, un savant român, cu obârșie în Basarabia, alături de mulți

alții, care trebuie prețuit, respectat și, din când în când, rememorat. Facem un gest de rememorare culturală, științifică a unui mare savant care a știut să privească cerul cum nimeni n-a știut dintre savanți, cel puțin în anumite aspecte ale lui”.

Acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei, a omagiat personalitatea lui Nicolae Donici, „o figură emblematică care s-a impus pe parcursul secolului XX în pofida evenimentelor nefaste de pe continentul nostru, printr-o activitate științifică de mare valoare, inclusiv pe teritoriul Basarabiei”.

„Renumitul astrofizician român s-a născut la Petricani, azi suburbie a Chișinăului, un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale și membru de onoare al Academiei Române. Activitatea savantului s-a deosebit prin imensa sa pasiune pentru știință. Cercetările lui Nicolae Donici au cuprins o serie de subiecte importante. Științele naturii și domeniul fizicii, în particular, s-au dezvoltat în Basarabia, actualmente Republica Moldova, în primul rând grație entuziasmului și devotamentului lui față de știință. Aceste calități au strălucit în toată splendoarea la începutul secolului trecut prin personalitatea lui Nicolae Donici”, a mai declarat acad. Ion Tighineanu.

Excelența Sa, domnul Nicolas Warnery, Ambasadorul Franței în România, a transmis un mesaj video în care a adresat un salut prietenos președinților celor două Academii, organizatorilor și participanților la simpozionul dedicat omagierii marelui astronom, Nicolae N. Donici.

„Domnilor Președinți ai celor două Academii, doamnelor și domnilor academicieni și cercetători ai Institutului Astronomic al Academiei

*Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Române, vă adresez un salut prietenos cu ocazia acestui simpozion pe care îl organizați la împlinirea a 150 de ani de la nașterea lui Nicolae Donici. Nu sunt om de știință și nici nu aș putea realiza munca dumneavoastră, nici chiar să o înțeleg. Cu toate acestea, cred că spațiul și aspectele filosofice rezultate din imensitatea acestui domeniu permit oamenilor de știință și celor fără studii de specialitate să se întâlnească în această știință foarte particulară, astronomia. Acesta este primul motiv pentru care am o deosebită plăcere să mă adresez dumneavoastră. Al doilea motiv este reprezentat de faptul că Nicolae Donici a petrecut 15 ani din viața sa în Franța, pentru a realiza lucrările sale, și a publicat mare parte din opera sa în limba franceză. Suntem foarte impresionați să vedem că acest aport științific a fost realizat de către Nicolae Donici și de mulți alți cercetători în limba franceză și că franceza este una dintre limbile științei. De aceea sunt foarte emoționat de omagiul pe care i-l aduceți astăzi”.

În deschiderea simpozionului a vorbit și **Valeriu Matei**, membru de onoare al Academiei Române, director general al Editurii Academiei Române.

Maria Roemmich-Brunswig, nepoata astronomului Nicolae Donici, a transmis de la Buenos Aires, următorul mesaj video:

„Excelențele voastre, dragi participanți, cu mulți ani în urmă, în anii 1930, lumea mea era la Dubăsari, Basarabia, România, departe de locul în care trăiesc, Buenos Aires, Argentina. În copilărie, am fost prețuită de familia mea, inclusiv de bunicul meu, Nicolae Donici. A fost amabil și adesea mă răsplătea cu o monedă de argint, comoară pe care o păstrez aici. Era o persoană respectată, dar distantă. Îmi amintesc vocea sa profundă! În familie, era o prezență destul de rară. Donici îndrăgea muzica de operă! Noaptea le dedica observării stelelor, pasiune despre care știam că este semnificativă. Acasă la noi, viața socială era vibrantă, pentru că se organizau diverse reuniuni, dar la care Nicolae rareori participa. El prefera să petreacă timpul în observatorul său astronomic. Se dedica în întreaga viață științei, fără să acorde importanță vieții cotidiene. În 1939, odată cu invazia sovietică, viața noastră s-a schimbat. Am plecat la București și am lăsat totul în urma noastră. Lumea se schimba, iar Nicolae a fost forțat să plece la Paris, pentru a lu-

cra cu Societatea Astronomică. Noi ne-am mutat în Polonia ocupată de forțele naziste. Au fost timpuri grele, iar noi încercam să fim în siguranță. În 1948, familia mea a plecat în Argentina, unde a început o viață nouă. Bunicii mei au rămas la Paris. Viața era plină de greutate de tot felul, iar bunica ne-a vizitat. Nicolae nu a părăsit niciodată Europa. El a murit în timp ce bunica era cu noi, în Argentina. Mă întristează gândurile despre acele vremuri, dar sunt mândră de moștenirea pe care a lăsat-o bunicul meu în știință. Sunt recunoscătoare Academiei Române pentru că cinstește opera științifică a lui Nicolae Donici, bunicul meu. Astfel, sunt prezentă pe continente datorită trecutului meu. Vă salut de la Buenos Aires!”

Un mesaj similar a fost transmis de **Ewine Van Dishoeck**, președinte al Uniunii Astronomice Internaționale (2018-2021):

„Dragi participanți, dragi colegi, dragă Magda (n.r. Magda Stavinschi), am deosebită plăcere și onoare să vă vorbesc în calitate de vicepreședinte al Uniunii Astronomice Internaționale (UAI) și a vă adresa câteva cuvinte cu ocazia celebrării celor o sută cincizeci de ani de la nașterea marelui astronom român, Nicolae Donici.

Donici a fost un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale, organizația profesională a astronomilor la nivel mondial. Uniunea Astronomică Internațională a fost înființată la scurt timp după Primul Război Mondial, în 1919, cu puțin peste un secol în urmă, pentru a favoriza relațiile dintre astronomi din diferite țări și pentru a promova astronomia.

Donici s-a asigurat ca România să fie admisă ca membru al Uniunii Astronomice Internaționale, în 1922, la prima Adunare Generală de la Roma, România fiind una dintre primele țări care au făcut acest lucru după membrii fondatori. Donici a participat activ la multe activități UAI, simpozioane și Adunări Generale, după cum reiese din fotografiile istorice care îl arată ca o figură centrală.

Uniunea Astronomică Internațională are acum 85 de membri naționali, peste 12.000 de membri individuali, inclusiv un număr tot mai mare de membri juniori din peste 100 de țări. Misiunea Uniunii Astronomice Internaționale continuă să fie promovarea și protejarea astronomiei în toate aspectele prin cooperare internațională în

domeniul cercetării, al comunicării, al educației și al dezvoltării. Pentru aceste scopuri, UAI are patru birouri, în Africa de Sud, Japonia, Norvegia și Germania, care conduc aceste activități. Mai mult, Uniunea Astronomică Internațională împreună cu partenerii săi au înființat recent Centrul pentru protecția cerului întunecat și liniștit pentru a atenua influența roiurilor de sateliți asupra astronomiei.

Cercetările lui Donici s-au concentrat pe eclipsele de Soare și de Lună, iar pentru a le măsura a călătorit în întreaga lume. De asemenea, Donici și-a construit propriul Observator Astronomic la Dubăsarii Vechi; am sentimentul că, dacă ar fi trăit, ar fi apreciat eforturile noastre de a păstra cerul întunecat.

Uniunea Astronomică Internațională a numit asteroidul 9494 cu numele său, Donici. La începutul anului 2020, în cadrul activităților dedicate centenarului Uniunii Astronomice Internaționale, l-am sărbătorit pe Nicolae Donici la Ambasada României la Paris.

Se cuvine ca la această aniversare marcată în România prin acest simpozion duplex să amintim și să celebrăm, împreună cu generațiile tinere, spiritul lui Nicolae Donici, un spirit de pionier în aducerea oamenilor împreună, în construirea observatoarelor, în includerea României în Uniunea Astronomică Internațională și vizibilitatea României pe harta internațională a științei. Vă doresc o sărbătoare maiestuoasă!” a declarat Ewine Van Dishoeck.

Simpozionul, organizat pe două secțiuni, a evidențiat personalitatea lui Nicolae Donici pe baza noilor cercetări istorice, precum și contribuțiile altor astronomi de pe meleaguri moldovene. Participanții, cercetători și profesori, au susținut 16 comunicări științifice în prezența publicului reunit simultan în Aula Academiei Române din București, în Sala Azurie a Academiei de Științe din Moldova din Chișinău și pe platforma electronică prin intermediul căreia s-a realizat transmisia în direct a simpozionului.

Lucrări susținute în cadrul simpozionului științific omagial Nicolae N. Donici

- Magda Stavinschi: „Nicolae Donici și alți observatori ai cerului de pe meleaguri moldovene”
- Cătălin Mosoia: „Doniceștii”
- Elena-Aurelia Țene, Ancuța Manea, Florinela Georgescu: „Nicolae Donici – contribuții în meteorologie”
- Alexandru Corduneanu: Situl „Complexul Observatorului Astrofizic al lui Nicolae Donici de la Dubăsarii Vechi”
- Ion Holban, Mugur Ioan Grigoriță: „Activitatea astrofizicianului Nicolae Donici – o pagină strălucită a științei românești care necesită a fi valorificată la maxim”
- Veaceslav Ursachi: „Valoarea creației astronomului Nicolae Donici reflectată în evenimentele organizate de Academia Română și Academia de Științe a Moldovei”
- Mirel Bîrlan, Dan Alin Nedelcu, Diana Beșliu-Ionescu, Vlad Turcu, Octavian Blagoi: „Prezentul și perspectivele astronomiei românești”
- Liliana Dumitru: „Topologia câmpului magnetic într-o regiune solară activă”
- Cătălin-Bogdan Galeș: „Modelarea dinamicii particulelor infinitezimale care orbitează corpurile nesferice aflate în rotație”
- Viorel Bostan, Nicolae Secrieru: „Dezvoltarea nanosateliților, provocări și experiență în cadrul Universității Tehnice din Moldova”
- Viorel Bostan, Ion Bostan, Maxim Vaculenco, Ion Bodnariuc: „Pendulul Foucault modernizat – un dispozitiv unic în cercetarea atracției universale Pământ-Lună-Soare în timpul eclipselor”
- Mihail Calalb, Viorel Dabija, Irina Zelenschi: „Predarea găurilor negre și a undelor gravitaționale în fizica școlară”
- Afrodita Liliana Boldea: „Astronomia, continuarea unui vis realizat de astronomul Nicolae Donici”
- Iulia Malcoci: „Rolul Astronomiei ca disciplină de studiu în învățământul preuniversitar”
- Igor Postolachi, Valentina Postolachi: „Activități practice la astronomie”

- Vitalie Chistol, Jan-Ovidiu Tercu: „Predarea astronomiei pe meleagurile românești în relație cu istoricul ei”

Rezumatele lucrărilor și detalii despre autori sunt disponibile pe websitul Institutului Astronomic al Academiei Române, la adresa <https://www.astro.ro:8080/articles/Conferences/>.

În pauza dintre cele două sesiuni ale simpozionului s-a lansat cartea *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, de Magda Stavinschi, recent publicată de Editura Academia Române. Volumul prezintă contribuțiile unor cercetători ai cerului născuți pe meleaguri moldovene și care, după cum precizează Magda Stavinschi în Prefața cărții, evidențiază „panoplia națională și internațională a oamenilor de știință”. Este vorba de Neculai Culianu (1832-1915), Spiru Haret (1851-1912), Nicolae Donici (1874-1960), Constantin C. Popovici (1878-1956), Constantin Drâmbă (1907-1997), Călin Popovici (1910-1977), Vintilă

Șiadbei (1898-1944), Alexandru Nicolaevici Deutsch (1901-1986), Victor Nadolschi (1911-1996), Cornelia Cristescu (1928-2005), Victor Stavinschi (1930-1997), Eugeniu A. Grebenicov (1932-2013) și Ieronim Mihăilă (1936-2019). De asemenea, cartea conține prezentări ale unor călători străini prin Moldova – de exemplu, Johann Ritter von Oppolzer și Edmund Weiss care au observat la Iași tranzitul lui Venus din 1874 – precum și medalioane despre patru astronomi amatori, Dimitrie Ghica-Comănești (1839-1923), Victor Anestin (1875-1918), Vladimir Boico (1909-2001) și Matei Alexescu (1929-1993).

Comitetul de organizare al Simpozionului omagial „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene” a fost alcătuit din Magda Stavinschi, Mirel Bîrlan și Sorin Marin (Institutul Astronomic al Academiei Române), Veaceslav Ursachi și Tudor Braniște (Academia de Științe a Moldovei) și Cătălin Mosoia (Academia Română).

